

Оригиналан научни рад

UDK 911.3 Радовановић В.
Original scientific work

Милован Р. Пецељ

**ВОЈИСЛАВ РАДОВАНОВИЋ И ЊЕГОВА
АНТРОПОГЕОГРАФСКА ИСТРАЖИВАЊА**

Извод: Војислав Радовановић је био један од великана који су изашли из познате Цвијићеве географске школе. Са Јевтом Дедијером је започео истраживања Македоније 1914. године о којој је написао најзначајније радове. Поред радова из географије и етнологије, Војислав Радовановић је дао крупан допринос из антропогеографије. Лук Цвијић – Дедијер – Радовановић је кичма српске антропогеографије. Коначно, мало се зна да је Војислав Радовановић добитник престижне Дучићеве награде.

Кључне речи: В. Радовановић, Ј. Цвијић, Ј. Дедијер, антропогеографија, Тиквеш и Рајак, Дучићева награда.

Abstract: Vojislav Radovanovic was great Serbian geographer during 20th century. He was a follower of geographical school founded by Jovan Cvijic. Under the direction of Jevto Dedijer, Radovanovic began research of Macedonia in 1914. He completed research with his first major work, doctoral thesis "Tikves and Rajec", published by Serbian Ethnographic Bulliten in 1924. In addition to the works of geography and ethnology, Cvijic, Dedijer and Radovanovic made the great contribution to the development of anthropogeography in Serbia. He was the winner Jovan Ducic awards.

Key words: V. Radovanovic, J. Cvijic, J. Dedijer, anthropogeography in Serbia, Tikves and Rajac, Ducic awards.

Српска антропогеографска школа

Српску антропогеографску школу утемељио је Јован Цвијић у последњој декади деветнаестог века, када је објавио *Упутства за проучавање села у Србији* 1896. године, а потом и *Упутства за проучавање села у Босни и Херцеговини* 1898. године. Тиме започињу организована научна истраживања насеља и становништва у јужнословенским земљама. Резултати ових добро припремљених истраживања публикују се од 1902. серијом књига под насловом „Насеља српских земаља”, а од 1922. године под измењеним називом „Насеља и порекло становништва.” Највећи број дела биле су монографије о предеоним целинама, које су настале као резултат теренских истраживања и представљају највредније стваралаштво Цвији-

ћеве антропогеографске школе.¹ На XI конгресу Међународне географске уније, одржаном 1925. године, образована је Комисија за истраживање сеоских насеља. До тада је већ било објављено десет монографија насеља и порекла становништва. Бројна географска, демографска, историјска и економска истраживања становништва и насеља сакупљана су и методолошки обрађивана под Цвијићевим надзором, а затим и публикована у едицији „Насеља српских земаља”.

Цвијић је увео у наставни план и програм предмет антропогеографију. Сам је израдио концепт и методологију. Чим је Јевто Дедијер докторирао 1909. године, Цвијић га је изабрао за првог доцента на предмету антропогеографија 1910. године. Значајан допринос на развоју и методолошком осавремењивању антропогеографије дао је Војислав Радовановић, који је своју наставничку каријеру започео као доцент у Скопљу 1924. године, па затим у Загребу и коначно, после Другог светског рата у Београду.

Радовановић је у истраживањима примењивао: *општи методолошки приступ* који се састоји из теренског истраживања и *генетски метод* који му је омогућавао проучавање еволуције народа, култура становништва, насеља и територија. У испитивањима порекла становништва, Радовановић се ослањао на проверени Цвијићев метод, који се темељио на народној традицији, на пореклу крсних имена, етнографским мотивима и карактеристичним објектима за одређене области. Цвијићеву методологију Радовановић је стриктно применио приликом испитивања Македоније и ту је кључ његових успешних антропогеографских истраживања.

После Балканских ратова о просторима Косова и Метохије, а посебно Македоније, до тада се готово ништа није знало. Држава се тада ослањала на своје научне раднике, па је, тим поводом, по налогу министарства просвете, Јевто Дедијер предузео теренска испитивања Косова и Метохије и Македоније, како би Влада Србије добила најзначајније податке о овим просторима, који су вековима били изоловани, под турском управом. Ови простори су, после победоносних похода српске војске у балканским ратовима, ослобођени од турске управе и припојени Србији. Као ре-

¹ *Српска антропогеографска школа* – Поред Јевта Дедијера и Војислава Радовановића тој генерацији припадали су Риста Т. Николић, Светозар Томић, Тодор Радивојевић и Боривоје Ж. Милојевић. Значајан допринос на развоју и методолошком осавремењивању дао је Војислав Радовановић. Не сме се изоставити значајан допринос развоју ове школе који су дали, преваходно етнографи, али и антропогеографи Јован Ердељановић, Тихомир Ђорђевић и Миленко Филиповић, Милисав Лутовац и Јован Трифуноски. На развоју, очувању научног интегритета и традиције српске антропогеографске школе истакли су се Милован В. Радовановић и Србољуб Стаменковић. У Босни и Херцеговини антропогеографским истраживањима бавили су се: О. Козић-Ђурић, С. Трифковић, П. Рађеновић, М. Карановић, П. Шобајић, Т. Канаџет, М. Бјеловитић, З. Маријанац и М. Мишковић.

зултат истраживања Косова и Метохије и Македоније, настала је 1913. године Дедијерова књига *Нова Србија*, у којој излаже, први пут, важне, пре свега, географске информације о новоослобођеним јужним деловима Србије.

Војислав Радовановић је започео истраживања као студент у Македонији 1914. године. Тим истраживањима он ће се бавити готово кроз цео живот. Македонија је после Балканских ратова ушла у састав Србије и претстављала је етничко шаренило које је дуго било под Турском управом. Због тога је било интересантно за истраживаче, али и за државу која је настојала увести нове територије у правни поредак и због тога су јој били од значаја резултати научних истраживања.

Радовановић је објавио значајне радове са тог простора, а његова докторска дисертација „Тиквеш и Рајац“ једна је од најбољих и најисцрпнијих антропогеографских монографија са терена Македоније. Радовановићево прво значајно дело везано је за истраживање Тиквеша и Рајца започета под руководством Јевта Дедијера и Јована Цвијића 1914. године. После вишегодишњих истраживања „Тиквеш и Рајац“ је била докторска дисертација Војислава Радовановића коју је одбранио 1924. године (Радовановић, С. В., 1924). Ова јединствена антропогеографска студија показала је да се ради о изванредном научнику и отворила му је широм врата Универзитета. Овим и каснијим радовима Радовановић је сварао нове научне видике и подигао Цвијићеву антропогеографску школу на највиши степен.

На Другом конгресу словенских географа и етнолога који је одржан у Пољској Радовановић је имао запажено предавање о Цвијићу и српској антропогеографској школи (Радовановић, С. В., 1927) у коме излаже историјат ове школе и резултате које је она постигла.

На Трећем Конгресу словенских географа који је одржан 1930. године у Београду Радовановић се огласио радом који је обухватио проблеме антропогеографских испитивања у Јужној Србији, у коме је предочио синтезу и домете дотадашњих истраживања у Македонији (Радовановић, С. В., 1932).

Цвијић је увео антропогеографију у наставни план географије и 1910. године поверио предмет Јевту Дедијеру. После његове смрти најозбиљнији настављач антропогеографских истраживања био је Војислав Радовановић. Лук Цвијић - Дедијер - Радовановић је кичма српске антропогеографске школе.

Дучићева награда (Награда фонда Нићифора Дучића)

Највећи део својих испитивања Радовановић је посветио Маријову. Поменимо прилог „О народној храни у Мариову“ у којем расправља о храни становништва ове планинске области, задржавајући се на храстовим забранима и хлебу од жира који се тамо јео у изузетним приликама. Радовановићева позната збирка „Мариовци у песми, причи и шали“ (Радовано-

вић, С. В. 1928) настала је као плод истраживања Мариова, где је он, поред обилате грађе, дао регистар, белешке о казивачима и запажања о настајању појединих врста народних умотворина у овоме крају. Круна његових истраживања Мариова је научна студија „Народна ношња у Мариову” која је пропраћена са 52 слике у тексту. Ова студија представља једну од најбољих те врсте у јужнословенској етнолошкој литератури.

Мало је познато да је Војислав Радовановић 1935. године добио престижну Дучићеву награду² за дело о народној ношњи у Мариову (Дучић, Н., 1891). Нићифор Дучић је био велики задужбинар Српске краљевске академије (*Фонд Нићивора Дучића*), манастира Дужи, цркве Светог Саве у Савињи и друго. У тексту његовог Завештања од 1899. године стоји: – *Моја је жеља да Академија награђује годишњем интересом с три дијела (члан 5) расправу или монографију или цијело дјело, из српске историје, политике, војничке или црквене, а можда из српске филологије, ђеографије и етнографије уопће* (Радовановић, С. В., 1931). Дучићева задужбина је од 1902. године до пред Други светски рат, наградила 21 рад, међу којима и пет географских дела, од којих је једно Војислава Радовановића.

Из Радовановићеве рецепције посебно издвојимо и први универзитетски уџбеник „Општа антропогеографија”, који је изашао из штампе посмртно 1959. године, а редакцију је приредио проф. др Владимир Ђурић (Радовановић, С. В., 1959). Без обзира што ову књигу Радовановић није у потпуности завршио, оно је било прво и оригинално дело те врсте код нас и представљало је прекретницу у развоју антропогеографије.

² Нићифор Дучић (1832-1900), знаменити је и славни монах и јеромонах манастира Дужи и архимандрит манастира Св. Петра на Цетињу. Завршио богословију у Београду, вратио се у Херцеговину и са Серафимом Перовићем био први школовани калуђер ван манастира. Основали су поред манастира школу, чији је управник био Нићифор. Српско учено друштво (СУД), изабрало га је 1869. за редовног члана. Био је секретар историјског и државничког одсека, а потом потпредседник и председник СУД-а, од 1889. године до његовог спајања са Српском краљевском академијом, за шта се Нићифор Дучић снажно залагао. Био је посланик у Народној скупштини Кнежевине Србије. Кнез Милан поставио га је 1880. за библиотекара и чувара Народног музеја. Од 1890. године постао је дописни члан Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу и Царског археолошког друштва у Петровграду. Члан и председник Друштва Велике Србије постаје 1892. Нићифор Дучић је био духовник, писац, научник, дипломата и ратник, који је за собом оставио бројна историјска, филолошка и богословска дела (око 180), описе многих херцеговачких манастира, приказе и оцене бројних књига. Учествовао је у готово свим ратовима и бунама у Херцеговини, Црној Гори и Србији. Кнез Милан га је чак поставио за команданта Добровољачког одреда Ибарске војске у српско-турском рату 1876. године. Описао је Црну Гору, Боку, Зету, бојеве на Грахову 1875, Крњацима 1861-62. године. Штампано је седам књига Књижевних радова (1891-99). Радови су му превођени на руски, француски, италијански и немачки. (Према: Дучић Н., *Књижевни радови*, Београд, 1891, стр. 7)

Војислав Радовановић је сликовито описивао пејзаже, обичаје и фолклор људи југа, користећи се звучним речима, песничким фигурама и атрибутима, досежући есејистику, али не запостављајући научни карактер рада. Стил и језик професора Радовановића је лепршав и препознаје се да је био ђак изванредних стилиста Јована Цвијића и јевта Дедијера.

На крају напоменимо да је Радовановић посветио монографску синтезу и неколико чланака сени свога професора Цвијића, трудећи се да кроз њих прикаже значај Цвијићеве школе у проучавању наших народа. Радовановић није само описивао резултате Цвијићеве школе и указивао на њих, већ их је, идући стопама свога учитеља и професора, на делу унапређивао.

Поред бављења науком В. Радовановић је био и истакнути педагог који је своје богато знање и искуство успешно преносио генерацијама студената на Скопском, Загребачком и Београдском универзитету. Коначно, један је од шест Цвијићевих академика, оснивач и први управник Етнографског института САНУ. Војислав Радовановић је био човек који се исказао као јавни делатник, изузетан организатор, уметник и надсве велики научник. Петар Влаховић је поделио Радовановићево дело на четири главне групе радова: географски, историјско-географски, антропогеографски и етнолошки.

За пуних 45 година научног рада он је био доследан Цвијићев следбеник који је развијао и унапређивао методе свога професора. Тако ће Радовановић доследно наставити рад на развоју антропогеографије. Био је следбеник и поборник развитка савремене српске антропогеографске школе, коју је утемељио Јован Цвијић и наставио Јевто Дедијер, коју развија у правцу модерне географије. Српска антропогеографска школа дала је значајна имена која су оригиналним научним радовима прославила целокупну српску географску науку. Она живи и данас методолошки осавремењена, негујући традицију која је дуга преко стотину година. Војислав Радовановић је један од стубова српске антропогеографске школе, а Тиквеш и Рајац су његова лична карта.

ЛИТЕРАТУРА

- Дучић, Н. (1891). *Књижевни радови*, Београд, стр. 7.
Радовановић, С. В. (1924). Тиквеш и Рајац. *Српски етнографски зборник*, (XXIX), Насеља и порекло становништва (17)
Радовановић, С. В. (1927). *Јован Цвијић и српска антропогеографска школа*, Београд, стр. 10.
Радовановић, С. В. (1928). О народној храни у Мариову. *Гласник Географског друштва*, (XIV), 131-137.
Радовановић, С. В. (1931). Мариовци у песми, причи и шали. *Зборник за етнографију и фолклор Јужне Србије и суседних области* (I), 65-231.
Радовановић, С. В. (1932). *Проблеми антропогеографских испитивања Јужне Србије*, Зборник радова III Конгреса словенских географа и етнолога Југославије, 1930, 25-34.

Радовановић, С. В. (1935). Народна ношња у Мариову, *Гласник Скопског научног друштва*, (XIV и XV), 153.

Радовановић, С. В. (1959). *Опита антропогеографија*, књ. 1, Увод у географију људи, физичка антропогеографија. Београд: Грађевинска књига, 1-267.

Milovan R. Pecelj

VOJISLAV RADOVANOVIĆ AND HIS ANTHROPOGEOGRAPHICALLY RESEARCH

Summary

Vojislav Radovanović began his anthropogeographical research as a student. Jevto Dedijer (1914) invited him to join him during the questioning of Macedonia, who after the Balkan wars became part of union. Radovanović made a significant contribution to the development and methodological modernization of human geography. Tikves and Rajac is one of the best anthropogeographic monographs in the field of Macedonia. Research of Tikveš and Rajac were the subject of a doctoral dissertation (1924) of Vojislav Radovanović. This original anthropogeographical study showed that he was a remarkable scientist and opened him the doors of the University. Radovanović's works modernized Cvijić's anthropogeographical school and raised it to a higher level. The largest part of the ethnographic examination Radovanović dedicated to Mariovo. We have to note this attachment - *A National Food in Mariovo* in which he discusses the diet of the population of this mountain region (Radovanović, 1928). A well known collection of works of Radovanović *Mariovci in poems, stories and jokes* (Radovanović, 1935) was created as a result of research of Mariovo, where he, in addition to abundant materials, given the register, a note about the informants and observations about the emergence of certain types of folk literature in this area. The crown of his research is the study of folk costume in Mariovo, which is one of the finest of its kind in South Slavenian ethnographic literature. At the second congress of Slovenian ethnologists and geographers (1927), which was held in Poland, Radovanović had a remarkable lecture on Serbian anthropogeographical school and about Cvijić in which he outlined the history of the school and the results it has achieved. It is little known that Vojislav Radovanović received the prestigious Dučić's prize (1935) for his work on folk costumes in Mariovo. Dučić's endowment, from 1902 until the WWII, awarded 21 works, including the five geographical parts, one of which is the work of Vojislav Radovanović. He was one of six Cvijić's academics, then the founder and first director of the Ethnographic Institute. Radovanović was a remarkable organizer, artist and a great scientist, Cvijić's successor who has consistently continued to work on the development of human geography. Cvijić's follower and supporter of the development of the modern Serbian anthropogeographically school, who brought freshness in research and continued his work was Jevto Dedijer, who was the the scientist with culturological study of Herzegovina who laid the corner-stone of modern research of landscape. After Dedijer, researching anthropogeographically mission has been continued with Radovanović who was developing it in the direction of modern geography. It lives today methodologically modernized, cultivating a tradition that is over a hundred years old. Jovan Cvijić introduced anthropogeography into the curriculum of geography (1910) and entrusted it to Jevto Dedijer. After his death, scientist who continues with anthropogeographic research was Vojislav Radovanović. So, sinuosity Cvijić–Dedijer–Radovanović is the backbone of Serbian anthropogeographically school.